

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ЛОКАЛЬНОЇ ДЕМОКРАТІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО ТИПУ

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY INSTITUTIONS IN SHAPING THE CULTURE OF LOCAL DEMOCRACY OF A CIVIC TYPE

Цумарєв М.І.,

заступник директора

Центральноукраїнського інституту

Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Стаття присвячена питанням політико-культурної комунікації інститутів громадянського суспільства з територіальними громадами (або їх частинами), органами державної влади, органами місцевого самоврядування. Зроблено висновок, по-перше, про негативний вплив реалізованої в Україні моделі керованої демократії на процеси у політичному просторі локальної демократії. Притаманні такій моделі недостатня поінформованість і пасивність громадян, дезінформування, порушення каналів взаємодії, комунікативні бар'єри є перешкодами для формування громадянської культури локальної демократії. По-друге, запорукою налагодження діалогу в локально-демократичному політичному просторі названа активна участь інститутів громадянського суспільства у вирішенні питань місцевого значення.

Ключові слова: децентралізація, інститут громадянського суспільства, громада, самоорганізація, самоврядування, культура локальної демократії.

Стаття посвящена вопросам политико-культурной коммуникации институтов гражданского общества с территориальными общинами (или их частями), органами государственной власти, органами местного самоуправления. Сделан вывод, во-первых, о негативном влиянии реализованной в Украине модели управляемой демократии на процессы в политическом пространстве локальной демократии. Присущи такой модели недостаточная осведомленность и пассивность граждан, дезинформация, нарушение каналов взаимодействия, коммуникативные барьеры являются препятствиями для формирования гражданской культуры локальной демократии. Во-вторых, в качестве залога налаживания диалога в локально-демократическом политическом пространстве определено активное участие институтов гражданского общества в решении вопросов местного значения.

Ключевые слова: децентрализация, институт гражданского общества, община, самоорганизация, самоуправление, культура локальной демократии.

The article is devoted to questions of political and cultural communication of civil society institutions with territorial communities (or their parts), state authorities, and local self-government bodies. The conclusion is drawn first of all about the negative impact of the model of a democratized model implemented in Ukraine on processes in the political space of local democracy. The inadequate awareness and passivity of citizens, misinformation, violation of the channels of interaction, and communicative barriers are an obstacle to the formation of a civic culture of local democracy, inherent in such a model. Second, the key to establishing a dialogue in a locally-democratic political space is the active participation of civil society institutions in addressing issues of local importance.

Key words: decentralization, institute of civil society, community, self-organization, self-government, culture of local democracy.

Постановка проблеми. Однією з суттєвих ознак зрілого громадянського суспільства є тенденція до децентралізації влади і залучення громад до участі в самоуправлінні. Ця тенденція вже у давнину вела до розвитку інститутів громадського і муніципального самоврядування, якому центральна влада делегувала управлінські повноваження. Звичайно, функціонування таких самоврядних інститутів передбачає політичну зрілість громад і готовність громадян відстоювати свої права.

Впродовж останніх двох десятиків років Україна перебуває під комплексним моніторингом із боку Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи щодо стану регіонального та місцевого управління і стану місцевої і регіональної демократії в Україні. Результати цього моніторингу свідчать, що ситуація не змінюється. Конгрес місцевих і регіональних влад

Ради Європи характеризує стан локальної демократії в Україні як кризовий [1; 2; 3].

Кризовий стан інституту місцевого самоврядування, діяльність якого мала б забезпечувати становлення, розвиток і засвоєння демократичних традицій у перехідному суспільстві, продукує елементи кризової суспільно-політичної свідомості (політична апатія, відчуження, зневіра). Вихід із перманентної кризи і прогресивний розвиток системи місцевого самоврядування в Україні можливий за умов: перетворення соціальних спільнот з «учасників» управління на його первинних «суб'єктів»; забезпечення кваліфікованого розв'язання соціальними суб'єктами управлінських завдань на базі високої управлінської та політичної культури; створення загальнодоступної системи інститутів, які забезпечують не епізодичність, а постійну участь грома-

дян в управлінській діяльності (виділення – М.Ц.); більш високий рівень участі громадян у прийнятті, виконанні та здійсненні контролю за політичними рішеннями, адже в результаті прийняття колективних рішень досягається не тільки їх оптимальність, доцільність, але й ефективність виконання, підвищується відповідальність усіх членів колективу за їх реалізацію [4].

Однак механізму, який би забезпечив виконання таких умов, вітчизняна політична наука не пропонує. На нашу думку, таким механізмом має стати система ефективної взаємодії територіальних громад (або їх частин), органів державної влади, органів місцевого самоврядування (далі – ОМС) та інститутів громадянського суспільства (далі – ІГС) на засадах культури локальної демократії. Культура локальної демократії – це особлива, специфічна сфера (частина) локальної політичної культури, система знань, цінностей, переконань членів територіальної громади стосовно законодавчо визначених механізмів локальної демократії (загальних зборів членів територіальних громад за місцем проживання; консультацій із громадськістю; місцевих референдумів; громадських слухань; створення та діяльності органів самоорганізації населення; місцевих ініціатив, місцевих електронних петицій тощо), а також форми політичної участі у цих механізмах, зразки поведінки, соціальні норми, фундаментальні принципи і суспільні інститути, що орієнтують суб'єктів на ті чи інші форми активності у політиці, забезпечують передачу накопиченого досвіду, сприяють стійкості локальної демократії в часі.

Поняття культури локальної демократії передає, насамперед, рівень усвідомлення громадянином громадських завдань, його практичної активності у справі втілення їх в життя. У цьому сенсі вона є структурним елементом громадянського життя і виявом ступеню зрілості індивіда, спільноти, суспільства, здатності забезпечення загальногромадянських інтересів, форм і механізмів вироблення і реалізації спільних рішень, узгоджених дій. Взнявши за основу методику оцінки стану «громадянськості» локальної спільноти (Див.: [5]), на підставі двох шкал – 1) «пасивність – активність» та 2) «раціональність – емоційність» – можна виокремити *громадянський, нейтральний, маніпулятивний та антигромадянський* типи культури локальної демократії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На підставі аналізу досвіду зарубіжних країн дослідники виділяють чотири моделі взаємовідносин ОМС з ІГС: локальна демократія участі, керована локальна демократія, локальна компромісна та локальна конфліктна демократія [6].

Локальна демократія участі, що складається внаслідок наявності належних нормативних та організаційних умов участі ІГС у вирішенні питань місцевого значення, характерна для США, Франції, Польщі, Чехії, де зазначені інститути мають зна-

чний досвід взаємодії з ОМС [7, с. 25]. Рівень культури локальної демократії за реалізації цієї моделі є надзвичайно високим, що дає змогу вважати його належним до типу громадянської культури локальної демократії.

Керована локальна демократія характерна для країн так званої «перехідної демократії», до яких належить і Україна. Основними характеристиками цієї моделі є: побудова місцевого самоврядування на основі принципів радянської системи з її характерними рисами (вертикаль влади, ручне управління, тощо); штучне обмеження участі і без того мало розвинутих інститутів громадянського суспільства у вирішенні питань місцевого значення [7, с. 26].

У численних дослідженнях механізмів участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування (М. Баймуратов, В. Баштанник, Н. Бондар, О. Бурін, О. Власенко, М. Лациба, Т. Майко, О. Прієшкіна, В. Сенчук, О. Січкач, О. Скакун, Г. Чапала, Я. Черниш та ін. [2; 8–11]) констатується «недосконалість представництва та нереалізованість прямої демократії» [8], низький рівень громадської активності та небажання влади сприймати інститути самоорганізації населення «як стратегічного партнера, що призводить до відсутності систематичної співпраці між місцевою владою і громадськістю» [9].

Дослідники політичних процесів доходять висновку, що сучасне українське суспільство перебуває у стані, характерному для країн перехідної демократії і визначають його як «керовану демократію». На локальному рівні ця модель – у вигляді «керованої локальної демократії» – проявляється у відтворенні елементів старої радянської системи (вертикаль влади, ручне управління, колективна безвідповідальність), обмеженні участі ІГС, «консервуванні» байдужості громадськості до справ місцевого самоврядування і можливостей громадян до самоорганізації [10]. Зрештою, створюється система місцевого самоврядування, яка виявляється неспроможною до самовдосконалення і саморегуляції [11].

Всі проблеми місцевого самоврядування повною мірою (навіть особливо яскраво) виявляються у функціонуванні такої представницької форми місцевого самоврядування («представницької локальної демократії») як органи самоорганізації населення (далі – ОСН) – будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, районів у містах, сільські, селищні комітети. Відповідно до чинного законодавства, вони створюються жителями, які на законних підставах проживають на території села, селища, міста або їх частин, із метою вирішення окремих питань місцевого значення [12].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є окреслення умов ефективної взаємодії територіальних громад (або їх частин), органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства для формування громадянської культури локальної демократії.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналізуючи вплив ІГС (громадських організацій, органів самоорганізації населення, місцевих засобів масової інформації (далі – ЗМІ) тощо) на розвиток самоорганізації територіальних громад та формування культури локальної демократії в Україні, можна простежити чіткий взаємозв'язок між моделлю, що склалася у відповідній територіальній громаді (або її частині), та притаманним їй типом культури локальної демократії. Про це свідчать численні приклади «історій успіху», широко висвітлені у ЗМІ, на електронних ресурсах громадських організацій, у соціальних мережах, аналітичних матеріалах тощо. Варто наголосити на визначній ролі саме ОМС у цих процесах. Тобто ОМС у таких випадках не просто схвалюють ініційовані ІГС процеси самоорганізації, а активно їм сприяють і подекуди очолюють такі процеси. До діяльності ОМС, що сприяє укоріненню громадянської культури локальної демократії, належать: створення в системі виконавчих органів відповідної ради органу координації та сприяння самоорганізації; створення ресурсних центрів для ІГС та представників громади (у т.ч. ініціативних груп громадян), діяльність яких спрямована на забезпечення потреб громади; невідкладне реагування на вимоги громади з широким її залученням до вирішення питань місцевого значення тощо. Особливо важливою у побудові моделі локальної демократії участі є взаємодія ОМС з ОСН та надання їм організаційних, матеріальних та інших ресурсів для забезпечення провідної ролі у процесі комунікації місцевої влади з громадою. Саме за таких умов реальний статус ОСН (можливості яких зазвичай відповідають можливостям звичайної громадської організації, створеної мешканцями, що спільно проживають на певній території, з метою представництва та захисту своїх інтересів) набуває рис органу публічного управління.

Наприклад, значною мірою зазначені аспекти конструктивної взаємодії ОМС та ОСН реалізовано в м. Вінниці. Зокрема, там створено асоціацію міських ОСН, що координує діяльність 24 органів самоорганізації, діяльність яких охоплює весь приватний сектор міста. Свою діяльність ОСН здійснюють у взаємодії із секретарем міської ради, але не є цілком залежними і підконтрольними міській раді, мають власні програми розвитку тощо. Вони отримують належне матеріальне забезпечення, зокрема, працюють в окремих обладнаних приміщеннях, головам та секретарям ОСН сплачується заробітна плата коштом міського бюджету. Наглядним результатом такої взаємодії є високий рівень благоустрою приватного сектору міста. Зокрема, ОСН Вінниці ініціюють: освітлення вулиць, прибирання, ліквідацію сміттєзвалищ, обладнання водоводом та каналізацією, прибирання снігу, грейдерування, асфальтування, будівництво дитячих і спортивних майданчиків тощо [13].

Окремі аспекти конструктивної взаємодії місцевого самоврядування та ІГС, що призвели до підвищення рівня культури локальної демократії та набуття нею рис громадянської, реалізовано в містах Києві, Одесі, Львові, Миколаєві [14].

Більш поширеними є випадки конфліктної та компромісної моделей відносин ІГС з ОМС, що утворюються на ґрунті консолідації громади (або її частини) з метою вирішення спільних проблем та питань місцевого значення. Консолідація громади відбувається, як правило, під проводом зазначених інститутів або ж призводить до їх створення з метою ефективнішої взаємодії, а подеколи – тиску на ОМС задля вирішення проблемних питань громади. В будь-якому разі ці процеси призводять до зростання громадської активності та поступового переходу значної частини громади від пасивного до громадянського типу культури локальної демократії, який спостерігається переважно після досягнення вагомих для громади результатів.

Провідну роль у процесі формування культури локальної демократії в окремих громадах здебільшого відіграють наявні або створювані мешканцями ОСН, а також різні типи громадських об'єднань (громадські організації, благодійні фонди тощо). В окремих випадках групи активістів, які без створення будь-яких організаційно-правових форм самоорганізації, шляхом особистого спілкування та створення груп у соціальних мережах ефективно організовують громаду та налагоджують діалог з ОМС.

Прикладом конфліктної моделі взаємовідносин із місцевим самоврядуванням, яка згодом трансформувалась у компромісну модель локальної демократії, є створення та діяльність ОСН «Квартальний комітет «Малоомельянівський» в одному з житлових масивів м. Луцька. Створенню комітету передували багаторічні і безуспішні вимоги мешканців житлового масиву, що не були почуті місцевою владою, побудувати каналізацію, яка мала усунути постійне підтоплення будинків. Заради ефективнішої взаємодії та тиску на місцеве самоврядування мешканці вирішили створити згаданий комітет, спроби реєстрації якого кілька разів блокувалися сесією міської ради попри мітинги мешканців. У результаті комітет було зареєстровано, згодом було налагоджено співпрацю з ОМС та реалізовано низку ініціатив благоустрою території комітету. Прикладами сценаріїв взаємодії ІГС та ОМС є діяльність таких ОСН:

– ОСН району «Ялти» (м. Миколаїв). Мешканці шляхом ведення адвокаційно-інформаційної компанії та використання повноважень ОСН домоглися ремонту доріг та налагодження вивезення сміття;

– ОСН мікрорайону «Перлина гаю» (м. Вознесенськ). Наслідком було вирішення проблем водопостачання та транспортного сполучення мікрорайону, впорядкування прибудинкових територій. Успішна діяльність органу самоорганізації сприяла підвищенню культури локальної демократії серед

мешканців, значна частина яких бере участь у його діяльності. Показовим є те, що голова цього ОСН Р. Бебінов у 2015 р. був обраний депутатом міської ради, де створив депутатську групу з питань сприяння діяльності ОСН міста, до складу якої увійшли ще два депутати, які є очільниками ОСН. У цьому разі спричинене діяльністю органів самоорганізації зростання громадянської культури локальної демократії згодом призвело не тільки до вирішення місцевих проблем, а й до обрання активних захисників інтересів громади до складу міської ради, що значно посилює позиції самоорганізації;

– ОСН мікрорайону «Доманиців» (м. Ужгород). За майже 30 років діяльності має значні здобутки у сферах впорядкування прибудинкових територій, ремонту доріг, освітленні вулиць, соціальних проєктах тощо. Зумовлене досягненнями органу самоорганізації зростання культури локальної демократії сприяє широкому залученню мешканців до участі в заходах органу самоорганізації. Проте, за свідченням голови комітету В. Чернової, «чиновники» місцевого самоврядування в окремих випадках протидіють активності громади. Голова та члени органу самоорганізації неодноразово наражались на «грубість» та навіть «отримували погрози» з їх боку [14].

Можна навести ще низку прикладів формування в окремих громадах (або їх частинах) культури локальної демократії громадянського типу, зумовленої діяльністю органів самоорганізації: ОСН (будинковий комітет) «Вулик», м. Миколаїв; ОСН (комітет мікрорайону) «Луначарський», м. Черкаси; ОСН (селищний комітет) «Варни-плюс», с. Варни Чернігівської обл.; ОСН (будинковий комітет) «Вулик», м. Миколаїв та інші [14]. Проте доволі поширеними є приклади мобілізації громади та налагодження конструктивного діалогу з місцевим самоврядуванням завдяки діяльності громадських організацій, благодійних фондів, ініціативних груп мешканців.

Цікавим у розрізі дослідження культури локальної демократії є приклад діяльності «Координаційного комітету самоорганізації населення» м. Дмитрове Донецької області, який діє у статусі громадської організації, що об'єднує та координує діяльність 13 органів самоорганізації міста. Попри те, що на початку своєї діяльності ця організація наражалась на недовіру з боку населення, перші позитивні результати її діяльності (комітет домігся повного контролю якості надання комунальних послуг) призвели до значного зростання рівня культури локальної демократії. Показовим прикладом впливу Комітету на формування культури локальної демократії мешканців міста є його категорична позиція стосовно ігнорування мітингів на підтримку «Русского мира», а згодом ігнорування вимог представників «Російського блоку» щодо потреб встановлення у місті блокпостів, вивішування прапорів ДНР, ініціації референдуму тощо. Проведена зусил-

лями комітету роз'яснювальна робота, в основі якої був заклик мешканців до «активної тиші», не дала змоги реалізувати в місті згадані протиправні заходи. Надалі комітет успішно мобілізував громаду для забезпечення міста водою (перебої водопостачання виникли внаслідок військових дій), підтримання громадського порядку в місті, надання допомоги переселенцям тощо.

Прикладами успішної діяльності ініціативних груп, громадських та благодійних організацій, досягнення яких спричинили зростання рівня культури локальної демократії в окремих громадах (або їх частинах), є: діяльність сільського фонду «Розвиток та благоустрій» (с. Бобриця Київської обл.) – засновано як інструмент збору коштів та отримання грантів на благоустрій села; діяльність ініціативної групи мешканців с. Миколаїв (Львівська обл.) – шляхом створення групи «Миколаїв, моя хата не скраю!!!» у соціальній мережі «Facebook» організували громаду для відновлення парку, згодом за участі сільської та районного органів Ради реалізували низку проєктів із благоустрою села; успішна діяльність ряду громадських організацій Маловисківського району Кіровоградської обл., які за підтримки Ресурсного центру розвитку громад при Маловисківській районній раді у рамках проєкту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду» реалізували 12 мікропроєктів на суму близько 3 млн грн.

Показовим також є приклад залучення громади до співфінансування відновлення дворів (прибудинкових територій, дитячих майданчиків, тощо) району «Підзамче» м. Львів. Проєкт відбувався за фінансування МЗС Польщі та передбачав 10% внеску з боку громади. Мешканцям пропонували внести кошти або взяти безпосередню участь у роботах із реалізації проєкту. У цьому разі мешканці без створення будь-яких організаційних форм самоорганізувались із метою реалізації ініціативи. При цьому найбільш неочікуваною проблемою для організаторів (ініціативної групи) стала недовіра з боку мешканців. Зокрема, за свідченнями організаторів, мешканці поширювали негативні чутки про проєкт, ігнорували друковані оголошення з логотипами організаторів проєкт, але реагували на оголошення, написані «від руки». Проте в результаті особистого спілкування з кожним мешканцем членам ініціативної групи вдалося розпочати роботи, до яких згодом долучилися навіть скептично налаштовані мешканці. Ініціатива поступово зацікавила жителів сусідніх дворів, які також приєдналися до проєкту [14].

Таким чином, на підставі аналізу зазначених прикладів активна діяльність ОСН, громадських та благодійних організацій, а також ініціативних груп мешканців безпосередньо сприяє формуванню громадянської культури локальної демократії громади або її частини, на яку поширюється їх діяльність. Проте варто зазначити, що фаза формування цього типу культури в значній частині представників

громади переважно пов'язується з досягненням позитивних для громади результатів (вирішенням спільних проблем тощо). Варто зауважити, що до досягнення таких результатів високий рівень культури локальної демократії спостерігається тільки у членів згаданих ІГС (ініціативних груп, тощо), які становлять вкрай незначний відсоток від кількості мешканців громади. Культуру локальної демократії абсолютної більшості мешканців можна характеризувати як пасивну, а окремих – антигромадянську. Виключеннями є випадки, коли причиною самоорганізації стають значні проблеми, що створюють загрозу майну або нормальній життєдіяльності значної частини членів громади.

Натомість, відсутність позитивних результатів самоорганізації, зумовлена пасивністю більшої частини громади та ігноруванням вимог ІГС або протидією їм боку ОМС, призводить до згасання рухів самоорганізації та повернення від конфліктного типу взаємодії до керованої моделі локальної демократії. Такий сценарій призводить до вкорінення пасивної культури локальної демократії серед членів громади та поступово формує маніпулятивну (псевдогромадянську) культуру, нав'язану ОМС.

Численні приклади такого сценарію спроб самоорганізації за ініціативи ІГС відбувались у м. Кіровоград (згодом – Кропивницький), який, на нашу думку, є антизразком із позиції самоорганізації та розвитку культури локальної демократії.

Зокрема, в м. Кропивницькому можна спостерігати фактори, що негативно впливають на розвиток культури локальної демократії та зумовлюють її низький рівень. Наприклад, ОСН у місті представлені виключно кварталними комітетами, що діють у межах приватної забудови, система (кількість) та територія яких практично не змінилась із часів Радянського Союзу, а фактично перейшла у спадок. За період незалежності в межах багатоповерхової забудови не було створено жодного ОСН. Причиною цього загалом можна вважати низьку активність городян та відсутність підтримки таких ініціатив із боку ОМС. Відомий також випадок безпідставного блокування сесією міської ради ініціативи зі створення комітету великого житлового масиву «102-й мікрорайон».

Попри реалізовані у місті впродовж 2007–2011 рр. проекти громадських організацій (ТО «ТОРРО», ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення», ГМО «Жіноча громада» та ГМО «Взаємодопомога вільних людей»), спрямовані на розвиток мережі ОСН, та прийняття за сприяння цих організацій «Порядку створення та легалізації органів самоорганізації населення у місті Кіровограді» (Рішення Кіровоградської міської ради від 31.05.2011 р. № 563), яке деталізувало і значно спростило процедуру створення ОСН, ситуація щодо розвитку ОСН не змінилась. Нині система ОСН міста представлена кварталними комітетами, що охоплюють виключно

територію приватної забудови, які фактично створюються (без проведення реальних легітимних загальних зборів або конференцій), підпорядковуються відповідним районним у місті радам та, по суті, є більшою мірою їх допоміжним інструментом, ніж механізмом волевиявлення громади.

Варто зазначити, що більшість описаних вище успішно реалізованих на рівні територіальних громад (або їх частин) проектів, які згуртували мешканців та сприяли становленню культури локальної демократії, отримали організаційну (консультативну) або й фінансову (грантову) підтримку від ресурсних центрів, регіональні підрозділи яких активно діють у більшості обласних центрів та в окремих великих містах України. Зокрема, до таких організацій належать: ресурсний центр «ГУРТ» – провідний національний центр суспільної інформації та експертизи, що об'єднує діяльність понад 24 тис. активістів та понад 17 тис. організацій по всій Україні [13]; Міжнародний фонд «Відродження» та інші донорські організації, що надають грантову підтримку проектам самоорганізації; Всеукраїнська громадська організація «Асоціація сприяння самоорганізації населення», діяльність якої спрямована на сприяння розбудові демократії та спроможних громад в Україні через розвиток самоорганізації та створення дієвої системи громадської участі у справах місцевого значення [17], та інші регіональні і місцеві громадські організації.

Внесок цих інститутів громадянського суспільства у розвиток культури локальної демократії окремих громад у низці випадків є визначальним, оскільки підтримка, насамперед, юридичний супровід, самоорганізаційних ініціатив громади, значною мірою сприяє їх реалізації, допомагає подолати спротив із боку ОМС та налагодити компромісну співпрацю з ними. На це, зокрема, вказують кількісні показники діяльності Всеукраїнської громадської організації «Асоціація сприяння самоорганізації населення», за сприяння якої протягом року було: створено 125 органів самоорганізації населення; надано понад 2 800 консультацій; розроблено 76 проектів нормативних актів для органів влади, 48 з яких було ухвалено [17].

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. З огляду на результати нашого дослідження діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування України у сфері локальної демократії, можна стверджувати, що реалізована в нашій країні модель керованої локальної демократії загалом негативно впливає на розвиток політико-культурної комунікації суб'єктів-носіїв культури локальної демократії. Створення штучних перепон у реалізації механізмів локальної демократії, ігнорування вимог громади продукує конфлікти. Формальна, контрольована ОМС реалізація окремих механізмів локальної демократії, результати яких, як правило, не мають позитивних наслідків

для громади, також сприяють укоріненню пасивності населення. Натомість реалізація політичних або легітимізація бізнесових інтересів під прикриттям зазначених механізмів сприяє розвитку маніпулятивної (псевдогромадянської) культури локальної демократії.

На нашу думку, локальна конфліктна та локальна компромісна демократія у розрізі становлення культури локальної демократії є проміжними ланками від контрольованої локальної демократії (з характерними для неї рисами пасивної, антигромадянської та маніпулятивної культури) до локальної демократії участі, яка характеризується наявністю громадянської культури локальної демократії. В обох випадках громади та ІГС поступово переходять до активнішого діалогу з ОМС із приводу вирішення питань місцевого значення, що стає можливим лише за умови підвищення рівня культури локальної демократії. Рушійними силами цих процесів можуть бути наявність: спільних проблем мешканців громади, які

потребують невідкладного вирішення; зростання активно діючих громадських організацій, ОСН, активістів, ініціативних груп тощо. Проте за наявності конфліктної моделі локальної демократії активність ІГС наштовхується на перманентну протидію ОМС, а процеси самоорганізації штучно блокуються. Таке протистояння згодом може призвести до трансформації у компромісну модель, що сприятиме поступовому зміцненню громадянської культури локальної демократії в громаді, або до зниження (внаслідок відсутності позитивних результатів) громадської активності та повернення до контрольованої моделі локальної демократії. У будь-якому разі взаємодія влади, ОМС та ІГС призводять до зростання громадської активності, і, якщо при цьому суб'єктам такої взаємодії вдається налагодити діалог, то можна спостерігати поступовий перехід значної частини громади від пасивного до громадянської типу культури локальної демократії (переважно у разі досягнення вагомих для громади результатів).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рекомендація Конгресу місцевих та регіональних влад Європи «Про стан місцевої й регіональної демократій в Україні» 102 (2001). URL: [http://www.coe.kiev.ua/docs/kmpbe/r102\(2001\).htm](http://www.coe.kiev.ua/docs/kmpbe/r102(2001).htm).
2. Бурін О.М. Проблеми впровадження концепції локальної демократії в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2014. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=l&z=752>.
3. Садикова Є.О. Інститут представництва на місця в умовах трансформації системи місцевого самоврядування в Україні: дис... канд. політ. н.; спец.: 23.00.02 «політичні інститути та процеси». Одеса, 2016. URL: <http://www.pdpu.edu.ua/doc/vr/sadikova/dis.pdf>.
4. Байрак С.О. Місцеве самоврядування – основа розвитку демократичної держави. Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. 2013. Вип. 10. С. 148–154.
5. Стегній О.Г. Соціологічні підходи до вивчення типів політичної культури. Український соціум. 2015. № 2 (53). С. 26–35.
6. Батанов О.В. Муніципальне право зарубіжних країн: навч. посіб.: у 2 ч. / О.В. Батанов, В.М. Кампо; за заг. ред. П.Ф. Мартиненка. К.: Знання України, 2006. Ч. 1. 148 с.
7. Шурко О.Б. Взаємозв'язок локальної демократії та політичної культури / О.Б. Шурко, С.П. Була. Панорама політологічних студій. 2015. Вип. 13. С. 19–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pps_2015_13_5.
8. Січкач О., Баштанник В. Становлення і розвиток механізмів місцевої демократії в контексті європеїзації територіальної організації влади. Державне управління. 2009. Вип. 3. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03\(3\)/09soktov.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-03(3)/09soktov.pdf).
9. Майко Т.С. Механізми взаємодії органів місцевої влади і громади. Сучасне суспільство. 2017. Випуск 1 (13). С. 118–130.
10. Шурко О.Б., Була С.П. Взаємозв'язок локальної демократії та політичної культури. Панорама політологічних студій. 2015. Вип. 13. С. 19–27.
11. Власенко О. Місцева демократія: практичні кроки чи імітація руху? Вісник Центральної виборчої комісії. 2008. № 2 (12). С. 20–21.
12. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III. Відомості Верховної Ради. 2001. № 48. Ст. 254.
13. Бажан В. Про вінницькі ОСН: там немає неосвітлених і незаасфальтованих вулиць. URL: <http://samoorg.com.ua/blog/2016/07/23/14942/>.
14. Самоорганізація населення в громадах. Історії успіху. Збірник матеріалів / К.Д. Златіна, Г.С. Трепалюк, під ред. А.С. Крупника. Одеса: ПП «Євродрук». 2016. 54 с.
15. Річний звіт Асоціації сприяння самоорганізації населення за 2017 рік. Діяльність мережі регіональних ресурсних центрів розвитку місцевої демократії та Асоціації сприяння самоорганізації населення за період з 01.05.2015 р. по 30.04.2016 р. URL: <http://gurt.org.ua/statistic/charts/>